De Duitse Vrijmetselarij en het Nationaal-Socialisme

03/04/2005

De verschillende maçonnieke obediënties reageerden – al naar hun aard – op 3 verschillende manieren op de machtsovername :

a) De Symbolische Grossloge en de Freimaurerbund zur aufgehenden Sonne waren de enigen, die onvoorwaardelijk achter de democratie en dus de republiek van Weimar stonden. Zonder verdere ontwikkelingen af te wachten trokken zij dan ook snel hun consequente conclusies. De Symbolische Grossloge doofde de lichten en bracht ze over naar Jeruzalem, waar zij een dochterloge hadden. Zij zouden daar aan de basis liggen van de latere stichting van de Grootloge van Israël, en na 1945 ook als eersten de lichten terug naar Duitsland brengen.

De Freimaurerbund zur aufgehenden Sonne – die geen werkplaatsen in het buitenland had – ontbond zichzelf onmiddellijk.

b) De zgn. humanitaire obediënties waren minder democratisch gezind, maar toch ook geen onvoorwaardelijke aanhangers van Hitler. Toch stuurde de Grossloge von Sachsen op 21 maart 1933 het volgende telegram naar Hitler, Hindenburg, Frick en Goebbels: "Die Grosse Landesloge der Freimaurer von Sachsen begrüsst am heutigen Weihetage die nationale Erhebung des deutschen Volkes und Vaterlandes. Sie gelobt in christlich-nationaler Pflichttreue, wie bisher, im Geiste ihres Bruders Friedrich des Grossen mit der Reichsregierung zu arbeiten für Deutschlands Ehre und Grösse, Einigkeit und Freiheit. Den Allmächtigen bitten wir, das neue Reich segnen zu wollen."

Tijdens de eerste maanden probeerden de humanitairen gewoon verder te werken, maar toen bleek, dat er geen garantie te krijgen was om dat ook in de toekomst te blijven doen, ontbonden ook zij zichzelf. Afzonderlijke werkplaatsen hadden dat overigens al eerder gedaan.

De Hamburgse Grootloge veranderde zichzelf in een 'Deutsche Orden' en voerde de ariërparagraaf in. Dat liet haar toe om haar rijke middelen – waaronder een groot eigen ziekenhuis – voor inbeslagname te vrijwaren. Deze obediëntie had veel dochterloges in het buitenland, en die weigerden zich bij het besluit tot ontbinding neer te leggen. Zij werkten verder en zouden na 1945 – mèt de Symbolische Grossloge – ook de lichten terug naar Duitsland brengen.

De andere obediënties volgden binnen enkele maanden, waarbij zij hun werkplaatsen vrij lieten. Sommige probeerden zich – in navolging van de Oud-Pruissiche obediënties – om te vormen tot Duits-christelijke ordes – maar tevergeefs. Andere ontbonden zichzelf zonder meer, waarbij zij hun bezittingen onder de broeders verdeelden. Andere vormden zich – steeds met het oog op het bewaren van hun patrimonium – om tot allerlei vzw's – zoals een 'Gesellschaft für Kultur und Wissen', of zoals de loge 'Zur Pyramide' – zeer symbolisch – tot een begrafenisfonds. Daarbij werd steeds de zgn. ariërparagraaf ingevoerd.

c) Van de drie Oud-Pruisische obediënties had de Grosse Landesloge zich reeds in 1930 tot een Duits-christelijke orde omgevormd. De twee andere deden in 1933 hetzelfde.

Maar hoe was de geest in die obediënties ? Hoe diep was het nazi-virus reeds bij hen doorgedrongen ?

Door een toeval zijn in Duitse archieven een groot aantal notulen van zittingen van de Oud-Pruisische loge 'Zur Verschwiegenheit' in Berlijn bewaard gebleven, alle uit de jaren 1928 tot 1935.

Op 10 december 1933 wordt daar een bouwstuk opgeleverd over "Unser Orden im neuen Deutschland". Daarin wordt o.a. gezegd, dat het Duitse volk "nach einer inneren Verwirrung die uns 14 Jahre lang zerrissen hat,…dank Hitler wieder national geeint da (stehe)". Waarop de redenaar Hitler's werk prees als "eine

der grössten Kulturtaten”, die “in ihrem innersten Kern höchste Moral” is.

Even verbijsterend is een ander archiefstuk, en dat tot mijn verbazing in de literatuur terzake nog geen aandacht heeft gehad. Het is de tekst van een brief uit maart 1933 aan de Pruisische minister van binnenlandse zaken, en ondertekend door de 3 grootmeesters van de 3 Oud-Pruisische obediënties. Niet alleen wordt daarin gesteld, dat minstens één loge voor meer dan 50 % uit nazi’s bestaat, maar van alle loges wordt gezegd, dat zij “dem nationalsozialistischen Geiste innerlich huldigen”.

Bij gebrek aan vergelijkingsmateriaal – de meeste documenten zijn tijdens de oorlog verloren gegaan – is het natuurlijk moeilijk te extrapoleren, maar deze archiefrestanten wijzen er m.i. toch op, dat het nationaal-socialisme wellicht al de overheersende stroming was binnen althans deze obediënties.

Misschien dat de uitgave van archiefstukken die zijn teruggevonden in de voormalige DDR en in de voormalige Sovjet-Unie daarop een duidelijker licht zal werpen. In opdracht van de Grootloges van Duitsland en Oostenrijk wordt op ‘t ogenblik door een groep vorsers deze uitgave in drie delen voorbereid, terwijl aan de Vrije Universiteit van Berlijn iemand aan een dissertatie werkt op basis van dit nieuwe archiefmateriaal (deze dissertatie van Ralf Melzer is intussen verschenen – zie mijn bibliografie; zij stelt het beeld scherper maar bevat geen ophefmakende nieuwe gegevens).

De drie Oud-Pruisen zochten na de machtovername ook onmiddellijk contact met de nieuwe machthebbers, o.a. via hun broeder Hjalmar Schacht, die tot 1943 minister zou blijven in de naziregering.

Maar zekerheid omtrent hun voortbestaan kregen zij daarbij van niemand. Ook andere maatregelen hielpen niet: zo riepen zij bij de verkiezingen van 12 november 1933 en 19 augustus 1934 op om niet alleen zelf voor Hitler te stemmen maar ook om in hun kennissenkring stemmen voor hem te ronselen.

Hoe ver de zelfvernedering ging blijkt uit een brief van Dr. Bordes – grootmeester van ‘Zu den drei Weltkugeln’ – van 12 april 1933 aan de nazipartijleiding. Daarin somt hij vijf redenen op om de trouw van de vrijmetselarij aan de nazi’staat te bewijzen, en om dus te mogen verder werken:

1. de maçonnieke literatuur in de logebibliotheken heeft alleen nog historische waarde;
2. het overgrote deel van de leden en zeker de leiding is nazigezind;
3. de vereniging van Duitse vrijmetselaren – een soort overkoepelend orgaan, waarin ook de ‘humanitairen’ vertegenwoordigd waren – is ontbonden;
4. in zijn 200-jarig bestaan is de opname van joden steeds ten stelligste geweigerd geweest;
5. wij zijn de laatste bewaarders van een oeroude Germaanse mysteriecultus; daarmee werd verwezen naar de omvorming van de ritualen in Germaanse zin.

Om dan op de meest vernederende wijze te besluiten : “Wir sind keine Freimaurer”.

Het heeft uiteraard niets geholpen. In mei 1935 werd Hjalmar Schacht een laatste maal naar Hitler gestuurd. Maar deze bleef erbij, dat naast de NSDAP en haar afdelingen in Duitsland geen plaats was voor andere levensbeschouwelijke verenigingen – hoe ongevaarlijk die ook mochten zijn.

Daarop besloten ook de drie Oud-Pruisische obediënties zichzelf te ontbinden.

Een jaar later – toen er de facto dus al geen loges meer bestonden – volgde ook een officiëel verbod. En in de daaropvolgende jaren werden ook maatregelen genomen om vrijmetselaren, die het verder gebracht hadden dan gezel, uit officiële staatsdiensten te weren. Waarbij de betreffende wetteksten echter steeds uitdrukkelijk vermeldden, dat uitzonderingen mogelijk waren.

Daarmee was dus voor ongeveer 15 jaar een einde gekomen aan het bestaan van de vrijmetselarij in Duitsland.

In onze conclusies zullen we proberen te analyseren hoe het zo ver is kunnen komen, en of de naoorlogse Duitse vrijmetselarij heeft afgerekend met haar verleden.